

بررسی نقش دانشگاه‌های مجازی در دستیابی به اهداف آموزش عالی

یاسمن مدانلو*

فرانک سالاریان**

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی نقش دانشگاه‌های مجازی در دستیابی به اهداف آموزش عالی از دیدگاه اعضای هیأت علمی است. روش تحقیق توصیفی از نوع زمینه‌یابی و جامعه آماری شامل اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری به تعداد ۱۷۲ نفر بود که از این تعداد بر اساس جدول کرجسی مورگان تعداد ۱۱۸ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. برای گردآوری اطلاعات، از پرسش‌نامه محقق ساخته ۲۸ سؤالی استفاده شد که از روایی صوری و محتوایی برخوردار بوده و پایایی آن ۰/۹۳ به دست آمد. جهت تحلیل داده‌ها از آزمون t تک متغیره، تحلیل واریانس و آزمون تعقیبی شفه استفاده شده است. یافته‌ها حاکی از این است که اعضای هیأت علمی نقش دانشگاه‌های مجازی را در دستیابی به اهداف چهارگانه آموزش عالی شامل تعالی و پیشرفت کشور در صحنه‌های علم و فن آوری و روابط بین‌المللی، در گسترش آموزش عالی در سطح کشور، در تربیت نیروی متخصص برای احراز مسؤولیت‌های علمی و اجرایی کشور و در نظارت، حمایت و هدایت دانشگاه‌ها و سیاست‌گذاری علمی مثبت ارزیابی کرده‌اند. همچنین یافته‌ها نشان داد که بین نظرات اعضای هیأت علمی گروه‌های مختلف آموزشی در خصوص نقش دانشگاه‌های مجازی در تعالی و پیشرفت کشور در صحنه‌های علم، فن آوری و روابط بین‌الملل تفاوت وجود دارد.

واژگان کلیدی

دانشگاه مجازی، آموزش عالی، اهداف آموزش عالی، تربیت نیروی متخصص، سیاست‌گذاری علمی

* استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد نکا modanloo@iauneka.ac.ir

** کارشناس ارشد تکنولوژی آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری faranak_salarian@yahoo.com

نویسنده مسؤول یا طرف مکاتبه: یاسمن مدانلو

مقدمه

اساسی ترین تغییر و تحولی که امروزه در سطح جهان در آموزش عالی اتفاق افتاده، تغییر تعریف آموزش عالی، از آموزشی که وظیفه اش تربیت افراد صرفاً داناست به آموزشی است که وظیفه آن تربیت نیروهای انسانی کار آفرین است. همان طوری که براون و اتکینز (۱۳۸۵) در کتاب آموزش مؤثر در آموزش عالی، به بیانیه اجلاس جهانی آموزش عالی در سال ۱۹۹۸ پرداخته اند، مؤسسات آموزش عالی باید نخستین نهادهایی باشند که از مزیت ها و امکانات بالقوه فن آوری اطلاعات و ارتباطات بهره مند می شوند و در این راستا به ایجاد محیط های نوین آموزشی برای هماهنگی با عصر اطلاعات و تبیین نظام های مجازی بپردازند. "با توجه به قدرت تکنولوژی دیجیتال و گسترش اطلاعات، آموزش عالی در آستانه یک انقلاب عظیم قرار گرفته است. در واقع تولید دانش در عصر اطلاعات یک فعالیت با کمک فن آوری است. افراد در همه جا آخرین اطلاعات مورد نیاز خود را دریافت می کنند و آموزش در همه جا در حال تکامل است. با فن آوری های جدید، راهبردهای آموزشی جدید توسعه و بسیاری از موانع ارتباطی از بین می رود. فن آوری اطلاعات و ارتباطات، الگوی فکری آموزش را دگرگون، مدل های موجود را غنی تر و شیوه جدید آموزش و یادگیری را پیشنهاد می کند" (منتظر، ۱۳۸۶، ۱۴).

"در دهه های اخیر پیشرفت های فن آوری اطلاعات و ارتباطات، تحولات شگرفی را در نظام های آموزشی جهان ایجاد کرده است و موجبات ظهور دانشگاه ها و نهادهایی با نظام های جدید یاددهی و یادگیری را فراهم نموده است. نمونه بارز این نظام جدید، نظام آموزش مجازی و دانشگاه های مجازی است که قدمت آن به اواخر دهه هشتاد و اوایل دهه نود میلادی برمی گردد" (تفاخری، ۱۳۸۴، ۱۳). "دانشگاه های مجازی به عنوان یک دیدگاه قوی و نیرومند برای تحصیلات تکمیلی، ظهور و بروز پیدا کرده اند و به طور ریشه ای از اطلاعات جدید و تکنولوژی ارتباطات برای دوباره سازی زیرساخت آموزش سود می برند. چیزی که با آن مواجه ایم یک دانشگاه بدون دیوار و بی انتها است که از محدودیت های دانشگاهی و منطقه ای آزاد است. این دانشگاه با رهایی از محدودیت های منطقه ای و دانشگاهی، به یک مؤسسه مجازی تبدیل می شود و شامل دانشجویان توانا با ارتباط جهانی، یادگیرندگان، استادان، کارکنان، دانش آموختگان، محققان و پستوانه های آنها و کسانی که از تحقیقات آنان استفاده می کنند، می شود که همگی در قالب مأموریت و هدفی

خاص انجام می‌شود" (سراجی و همکاران، ۱۳۸۷، ۹۸). "به منظور ایجاد پیشرفت و بهبود در این نظام باید به اهدافی که برای این سازمان تعیین شده دست یافت.

هدف اول برای آموزش عالی، تعالی و پیشرفت کشور در صحنه‌های علم و فن آوری و روابط بین‌المللی است که هم‌زمان با ظهور پدیده جهانی شدن، همکاری‌های علمی بین‌المللی، دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی به عنوان نهادهایی برای کاهش و حذف فاصله بین دانش و فن آوری و نیز تقویت مبادلات علمی، آموزشی و فرهنگی میان ملل و فرهنگ‌ها از جایگاه مطلوبی برخوردار شده‌اند. گرچه کشورها و ملت‌ها از لحاظ اهمیت، طبیعت، قوم، زبان و نژاد، بر حسب اوضاع و احوال زمان و مکان بسیار از هم متفاوت‌اند، ولی نیازمند به ایجاد روابط و همکاری‌های بین‌المللی هستند" (ابطحی و ترابیان، ۱۳۸۹، ۳۴). "گسترش آموزش عالی در سطح کشور به عنوان هدف دوم، به موضوع دسترسی به آموزش عالی و شناخت میزان برخورداری گروه‌های مختلف اجتماعی از آموزش عالی پرداخته است. از آنجا که به‌طور کلی، امتیازها و مزایای اجتماعی محدود است، لذا برخی از گروه‌ها از دست‌یابی به این امتیازها محروم می‌مانند. گروه‌های محروم، بسته به ساختار اجتماعی هر کشوری، ممکن است به دلیل نابرابری در دین، قوم، نژاد، جنسیت، منطقه جغرافیایی، رنگ پوست، طبقه اجتماعی و سایر عوامل، وجود داشته باشند. دسترسی به آموزش عالی هنگامی عادلانه خواهد بود که فرصت‌های برابری برای ورود به دانشگاه وجود داشته باشد. بدین معنی که هر داوطلب مستعد ورود به آموزش عالی، صرف نظر از هر نوع ویژگی دیگر، فرصت مساوی برای پذیرش در دانشگاه داشته باشد. در مورد هدف سوم که به موضوع تربیت نیروی متخصص برای احراز مسؤولیت‌های علمی و اجرایی کشور پرداخته است، این نکته شایان ذکر است که آموزش عالی از نقش و تأثیرگذاری اقتصادی مهمی برخوردار است، زیرا معرف نوع مهمی از سرمایه‌گذاری در منابع انسانی است که با فراهم کردن و ارتقای دانش، نگرش و مهارت‌های مورد نیاز کارکنان در زمینه‌های مختلف، به توسعه اقتصادی کمک می‌کند. آموزش عالی، افراد را با مهارت‌های فنی و علمی مناسبی تربیت و آماده می‌کند، که یکی از عناصر کلیدی در پیوند بین دانش علمی و کاربردهای آن در جهت تحقق پیشرفت‌های اقتصادی محسوب می‌شود. بنابراین، دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی از دو طریق در بازسازی و توسعه موفقیت‌آمیز اقتصادی در بسیاری از جوامع توسعه‌یافته مشارکت کارآمد داشته‌اند: الف) تربیت نیروی انسانی کیفی از نظر علمی و فنی به تعداد لازم ب) ایجاد محیط و شرایط تحقیق و توسعه‌ای که پایداری

را در توسعه صنعتی امکان‌پذیر سازد" (قورچیان و همکاران، ۱۳۸۳، ۱۴۵). "منظور از هدف چهارم، نظارت، حمایت و هدایت دانشگاه‌ها و سیاست‌گذاری علمی این است که سیاست‌گذاری یکی از عناصر چرخه‌دانش است. اگر سیاست‌گذاری از فرآیند دانش جدا شود کشور نمی‌تواند به سمت توسعه پیش رود. در همه جهان تولید دانش و فن‌آوری منتهی به سیاست‌گذاری‌های اجرایی می‌شود. بنابراین، این فرآیند باید به صورت منسجم، یک‌پارچه و با هدف توسعه کشور صورت بگیرد. لازم به توضیح است که در کشور ایران دانشگاه‌ها به طور مشخص اهداف و راهبردهای خاصی برای خود تدوین نکرده‌اند، اما در برنامه‌های توسعه‌ای دولت به طور کلی اهدافی برای دانشگاه‌ها در نظر گرفته می‌شود" (مشرّف جوادی و همکاران، ۱۳۹۰، ۳۳).

آموزش عالی به عنوان بالاترین سطح آموزشی جامعه از اهمیت قابل ملاحظه‌ای برخوردار است. زیرا نقشی اساسی در رشد و توسعه جامعه در ابعاد مختلف فن‌آوری، علمی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی ایفا کرده و حاصل کلیه فعالیت‌ها و تلاش‌های نظام آموزشی در آن منعکس می‌گردد. به عبارت دیگر، در صورت موفقیت کامل در نایل شدن به اهداف نظام آموزشی بازده کل این نظام می‌تواند، در ارتقای کیفیت بخش‌های مختلف جامعه نقش مهمی را ایفا کند. امروزه اهمیت دانشگاه‌ها، به واسطه دانشجویانی که از یک راه دور وارد آن می‌شود تا به اطلاعات کلاس درس دست یابند، افت کرده است. با گذشت زمان و پیشرفت تکنولوژی، رسانه‌های جدید جایگزین سخنرانی سنتی شده‌اند، کلاس‌های درس منتقل می‌شوند و از طریق اینترنت در دسترس قرار می‌گیرند تا آموزش عالی در هر زمان برای هر کسی قابل دسترس باشد" (رحمانپور و همکاران، ۱۳۸۸، ۱۹).

در ادامه به بررسی برخی از تحقیقاتی که در این زمینه صورت گرفته پرداخته می‌شود:

نعمتی‌آهنگر (۱۳۸۹) در تحقیقی به بررسی راه‌های توسعه آموزش مجازی در نظام آموزش عالی ایران از دیدگاه استادان دانشگاه‌های مجری، پرداخته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که با توجه به زیرساخت فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات، تسلط استادان به روش‌های آموزش و به کارگیری فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات، رعایت استانداردهای جهانی آموزش مجازی، حمایت مؤسسات از داوطلبان تحصیلات تکمیلی به روش مجازی، تقویت منابع و محتوای آموزشی، اجرای ارزشیابی فرآیندمحور در آموزش مجازی، به میزان بسیار زیاد در توسعه آموزش مجازی مؤثر بوده و از این حیث بین نگرش استادان دانشگاه‌های مختلف تفاوت معناداری ملاحظه نشد.

فرج الهی و ظریف صنایعی (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان آموزش مبتنی بر فن آوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش عالی به این نتیجه رسیده‌اند که استفاده از فن آوری اطلاعات و ارتباطات نماد دوره جدیدی از آموزش است. فن آوری اطلاعات و ارتباطات الگوی فکری آموزش را دگرگون و مدل‌های موجود را غنی‌تر کرده و شیوه‌های جدیدی نیز ایجاد می‌کنند. این مدل‌ها ویژگی‌های آموزش مبتنی بر فن آوری را به اشتراک می‌گذارند و شیوه‌های جدید آموزش و یادگیری را پیشنهاد می‌کنند که در آن یادگیرنده نقش فعالی داشته و بر یادگیری خودراهبر، مستقل، انعطاف‌پذیر و تعامل‌کننده تأکید دارد.

تفاخری (۱۳۸۴) در تحقیقی به بررسی ویژگی‌های دانشگاه مجازی در ایران پرداخته است. وی استفاده از استادان، فن آوری اطلاعات، امکانات یا فضای آموزشی در دانشگاه مجازی بررسی و همچنین کیفیت آموزش در دانشگاه مجازی را مطالعه کرد، یافته‌های تحقیق نشان داده است که میانگین نگرش دانشجویان نسبت به میانگین طبقات بزرگ‌تر شده است و به عبارت دیگر دانشجویان نگرش مثبتی در این زمینه داشته‌اند.

صالح (۱۳۸۴) در تحقیقی با عنوان استفاده از فن آوری اطلاعات و ارتباطات در توسعه و بهینه‌سازی آموزش عالی کشاورزی در دانشگاه تهران به این نتیجه رسیده است که در کشور، نیاز روز افزون به توسعه آموزش‌های سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی با توسعه فن آوری‌های نو به ویژه با گسترش کاربرد الکترونیک برای کارآفرینان حوزه‌های مختلف کشاورزی، صنعت، فن آوری و اقتصاد احساس می‌شود.

سرلک (۱۳۸۴) تحقیقی با عنوان طراحی و تبیین الگوی ایجاد اعتماد در متقاضیان ورود به دانشگاه‌ها جهت انتخاب دانشگاه‌های مجازی انجام داده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که استادان و دانشجویان شش گروه آموزشی، برنامه درسی خود را از نظر هماهنگی با پیشرفت‌های علمی و هدف‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و توجه به کیفیت نهایی بروندهای آموزش عالی و توانایی پرورش مهارت‌های شغلی، ضعیف ارزشیابی کرده‌اند و همچنین نظر داده‌اند که نظام مطلوب برنامه‌ریزی درسی باید از تمرکزگرایی کنونی فاصله گرفته و با جلب مشارکت استادان و حتی دانشجویان، در کنار شورای عالی برنامه‌ریزی، به پاسخ‌گویی بیشتر به نیازهای جامعه در حال توسعه نزدیک شود.

صالحی (۱۳۸۳) در پژوهشی با عنوان دیدگاه‌های نظری توسعه آموزش عالی به این نتیجه رسیده است که از نظر سرمایه انسانی، مشارکت آموزش عالی را در رشد اقتصادی از طریق بهبود کیفیت منابع انسانی می‌بینند و چه در دنیای توسعه‌یافته و چه در دنیای در حال توسعه، باید یک نکته کلیدی و اساسی در بررسی گسترش آموزش عالی مورد لحاظ قرار گیرد.

کاردان و فهیمی‌فر (۱۳۸۱) در پژوهشی به بررسی توسعه آموزش عالی با رویکرد به آموزش‌های مجازی: پاسخ به نیازها، افزایش دسترسی و چالش‌های پیش رو، پرداخته‌اند. نتایج پژوهش حاکی از این بود که برای توسعه آموزش‌های مجازی در سطح دانشگاه‌های کشور باید عوامل محرک و موانع بازدارنده را به خوبی شناخت و با استفاده از تجربه‌های به‌دست آمده، راهکارهای مناسبی را برای سرعت بخشیدن به فرآیند توسعه آموزش‌های مجازی انتخاب نمود. در راستای تولید محتوای الکترونیکی دروس مجازی به دلیل ضرورت سرمایه‌گذاری کلان لازم است، خط‌مشی مناسبی اتخاذ گردد تا از طریق خود کفا کردن فرآیند تولید دروس، بتوان بر شتاب تولید آنها افزود.

روت و همکاران^۱ (۲۰۰۸) در تحقیقی با عنوان اهداف در آموزش عالی، برای اولین بار به مقابله با جنبه‌های مختلف تدریس و یادگیری در آموزش عالی، مانند یادگیری دانشجویان و تفاوت‌های فردی، روش تدریس و تکنیک‌های آموزشی جدید پرداختند. در این پژوهش، به بررسی چهار هدف کلی در آموزش عالی و ارتباط آنها با تکنیک‌های ارزیابی و روش تدریس پرداخته شده است. محققان اذعان دارد که برخی از تغییرات اخیر برنامه‌های درسی و روش تدریس از برخی ملاحظات اهداف آموزش دانشگاه‌ها به‌وجود می‌آیند، اما این تلاش نشان می‌دهد که تجزیه و تحلیل دقیق‌تر از مقاصد و اهداف در آموزش نه تنها می‌تواند سودآور باشد، بلکه به زودی به امری ضروری تبدیل خواهد شد.

پولاک و کورنفورد^۲ (۲۰۰۸) در پژوهشی با عنوان تئوری و عمل، دانشگاه مجازی، پرداخته‌اند. این تحقیق طی دو سال در دانشگاه‌های انگلستان انجام شده است و در آن نشان داده شد دانشگاه‌های انگلستان در حال تلاش برای ایجاد فن‌آوری‌های جدید در آموزش عالی هستند. در این تحقیق تلاش بر توسعه و پیاده‌سازی این سیستم به شکل متمرکز در "فضا، محل و

1. Ruth et al.
2. Pollock & Cornford

دانشگاه‌های مجازی" بود. در بررسی نتایج به تأثیر زیاد دانشگاه‌های مجازی در پیشبرد آموزش عالی اشاره شده است.

موریسون، جیمز و اسپنسر^۱ (۲۰۰۶)، به نقل از نعمتی آهنگر، (۱۳۸۹) در تحقیقی با این عنوان که دانشگاه‌های مجازی چه ضربه‌ای به آموزش عالی می‌زنند، به این نکته اشاره داشتند که در حال حاضر دولت آمریکا در ۳۵ ایالت به پشتیبانی دانشگاه‌های مجازی پرداخته است. تمرکز محققان در این تحقیق بر استادان مشغول در ۵۰ سازمان که از فن‌آوری اطلاعات در آموزش استفاده می‌کنند بود. در دانشگاه و دبیرستان‌های مجازی در میشیگان فراگیران می‌توانند به صورت آنلاین، به فرصت‌های شغلی، ایجاد یک طرح توسعه حرفه‌ای، همکاری آنلاین با مشاوران حرفه‌ای، نمودار مجموعه‌ای کامل از فرصت‌های شغلی، بررسی حقوق با شروع کار در این مشاغل و خواندن نظر متخصصان پردازند.

دار کینگ^۲ (۲۰۰۴) در تحقیقی با عنوان یکپارچه‌سازی تکنولوژی‌های آموزش آنلاین در آموزش عالی: مطالعه موردی از دو دانشگاه در بریتانیا، به تلاش برای بررسی ادغام فن‌آوری‌های آموزشی در آموزش بر خط با شیوه‌های تدریس و طراحی دروس پرداختند. وی اظهار می‌دارد که این فن‌آوری‌ها باعث ارتقای ظرفیت آموزش عالی می‌شود.

گرانولد و همکاران^۳ (۲۰۰۴) در دانشگاه ارلانگن نورنبرگ، پژوهشی را با عنوان آموزش مبتنی بر وب در رادیولوژی با هدف پیاده‌سازی مدل AR^۴ در دانشگاه مجازی بایرن انجام داده‌اند. این پژوهش مقایسه‌ای بین دانشجویان آموزش مبتنی بر وب در رادیولوژی و دانشجویان دوره‌های سنتی در ترم اول بوده است. در مقایسه بین نتایج آزمون‌ها نه تنها در دروس مجازی بلکه در تمامی دروس متعارف، این نتایج بر برتری دانشجویان مجازی بر دانشجویان سنتی اذعان داشت. دانشجویان هدف که به اینترنت دسترسی داشتند توانستند نتایج آزمون را با روند مثبت به اتمام برسانند و موفقیت یادگیری در دوره‌های مجازی به هیچ وجه کمتر از دوره‌های مرسوم نبود. رعایت جنبه‌های اقتصادی در این نوع آموزش توانسته یکی از مشوق‌های این دوره‌ها باشد و همچنین می‌تواند نوعی مکمل برای رفع کمبودها در سازمان آموزش عالی باشد.

---

1. Morrison, James & Spencer
2. Darking
3. Grunewald et al.
4. AR: Approbation Regulation

پنرود^۱ و پری^۲ (۲۰۰۳) در تحقیقی با عنوان دانشگاه مجازی یک ابزار آموزشی برای اداره آموزش عالی به این نکته می‌پردازد که دانشگاه‌های مجازی تجربه یادگیری واقع بینانه و فوق العاده برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی به منظور کشف سیاست‌ها و هماهنگی در تصمیم‌گیری برای مدیریت آموزش عالی فراهم می‌کند. علاوه بر این تجربه یادگیری فارغ التحصیلان دانشگاه‌های مجازی غنی شده است. این غنی‌سازی توسط خود دانشجویان و بر اساس انگیزه و محرک ذاتی برای یادگیری بوده و تعمیق یادگیری به صورت یادگیرنده محور افزایش یافته است.

ایوانز و فن^۳ (۲۰۰۲) در پژوهشی با عنوان یادگیری مادام‌العمر از طریق دانشگاه مجازی در دانشگاه برونل انگلستان به این نتیجه دست یافتند که افزایش تجربه یادگیری در دانشگاه مورد مطالعه آنها بیشتر از بقیه دانشگاه‌ها بوده است. فلدمن و اسکلتگر^۴ (۲۰۰۱) نیز در پژوهشی با عنوان پنج سال مرور دانشگاه مجازی، در دانشگاه هاگن آلمان، نتایج را این‌گونه بیان می‌کنند که دانشگاه مجازی هاگن در سال ۱۹۹۶ با تعداد کمی کاربر، شروع به کار کرده است و پس از پنج سال به یک سازمان بزرگ یادگیری با یک جامعه ۱۰.۰۰۰ دانشجویی تبدیل شده است. اثرات این دانشگاه‌های مجازی به طور خلاصه این‌طور بیان شده است: تأثیر بسیار زیاد بر یادگیری از طریق ارتباطات و تعاملات و حمایت از دانشجویان و حالت مناسب و کارآیی و نوآوری، تأثیرپذیری قوی تدریس و همچنین تأثیر بر سیستم مدیریت از جمله: مرکز کامپیوتر، چاپ و مطالعه.

حال با توجه به رشد روز افزون علوم و تولید سریع دانش و ظهور دانشگاه‌های مجازی و تفاوت روش‌ها و سیاست‌های دانشگاه سنتی و مجازی و همچنین به اهداف تعیین شده برای آموزش عالی، محققان درصدد پاسخ‌گویی به این سؤالات می‌باشند:

۱. دانشگاه‌های مجازی تا چه میزان در تعالی و پیشرفت کشور در صحنه‌های علم و فن‌آوری و روابط بین‌المللی نقش دارند؟
۲. دانشگاه‌های مجازی تا چه میزان در گسترش آموزش عالی در سطح کشور نقش دارند؟
۳. دانشگاه‌های مجازی تا چه میزان در تربیت نیروی متخصص برای احراز مسئولیت‌های علمی و اجرایی کشور نقش دارند؟

1. Penrod

2. Perry

3. Evans & Fan

4. Feldman & Schlageter

۴. دانشگاه‌های مجازی تا چه میزان در نظارت، حمایت و هدایت دانشگاه‌ها و سیاست‌گذاری علمی ایفای نقش می‌کند؟
۵. از دیدگاه اعضای هیأت علمی گروه‌های مختلف تحصیلی، دانشگاه‌های مجازی تا چه میزان در دستیابی به اهداف آموزش عالی نقش دارند؟

روش

روش انجام این تحقیق با توجه به موضوع، اهداف و سؤالات، توصیفی، زمینه‌یابی می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش کلیه اعضای هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری به تعداد ۱۷۲ نفر می‌باشد. از این تعداد، ۱۱۸ نفر براساس جدول کرجسی و مورگان به عنوان نمونه و به روش تصادفی طبقه‌ای بر حسب گروه‌های مختلف تحصیلی از جامعه مورد نظر انتخاب شدند. جدول ۱ گروه‌های مختلف تحصیلی نمونه مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

جدول ۱: توزیع فراوانی حجم جامعه و نمونه آماری

شاخص آماری	طبقات		علوم انسانی	فنی و مهندسی	پزشکی	هنر	علوم پایه	کشاورزی	جمع
	انسانی	فنی و مهندسی							
فراوانی هر طبقه	۶۹	۴۵	۱۶	۴	۳۲	۶	۱۷۲		
نسبت هر طبقه به جامعه	۰/۴	۰/۲۶	۰/۰۹	۰/۰۳	۰/۱۸	۰/۰۴	۱		
درصد فراوانی جامعه	٪۴۰	٪۲۶	٪۹	٪۳	٪۱۸	٪۴	٪۱۰۰		
نسبت نمونه به جامعه	۴۸	۳۱	۱۱	۳	۲۱	۴	۱۱۸		
درصد فراوانی نمونه آماری	٪۴۰	٪۲۶	٪۹	٪۳	٪۱۸	٪۴	٪۱۰۰		

در این پژوهش به منظور تدوین ادبیات تحقیق از روش کتابخانه‌ای و به منظور کسب و گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه محقق ساخته استفاده شده است. پرسش‌نامه مذکور شامل ۲۸ سؤال در چهار بعد بر اساس اهداف ویژه پژوهش تدوین شده است. نمره‌گذاری در طیف پنج گزینه‌ای لیکرت با نمرات ۱ الی ۵ به ترتیب برای گزینه‌های خیلی کم تا خیلی زیاد می‌باشد. تناظر اهداف پژوهش با سؤالات پرسش‌نامه به شرح جدول ۲ می‌باشد.

جدول ۲: تناظر اهداف پژوهش با گویه‌ها

اهداف ویژه‌ی پژوهش	گویه‌ها
هدف اول: تعالی و پیشرفت کشور در صحنه های علم و فن آوری و روابط بین المللی	* توسعه مرادوات و همکاری علمی و بین المللی * شناسایی و شکوفایی استعدادهای درخشان و جذب نخبگان علمی * مشارکت در پروژه‌های تحقیقاتی بزرگ، فعالیت‌ها و گردهمایی‌های مشترک علمی در سطح منطقه‌ای و بین المللی * پژوهش جهت دست‌یابی به فن آوری‌های نوین * تعامل حوزه و دانشگاه * مقالات علمی - داخلی و بین المللی
هدف دوم: گسترش آموزش عالی در سطح کشور	* توسعه فضای آموزشی و تامین امکانات و تجهیزات آموزشی و کمک آموزشی * تعداد دانشجوی آموزش دیده از راه دور و نیمه حضوری * استفاده از ظرفیت بخش خصوصی برای توسعه دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی آموزشی و پژوهشی * طراحی دوره‌های جدید کاردانی براساس نیازهای عمومی و چند منظوره و متناسب با بازار کار * ظرفیت سازی برای افزایش پذیرش داوطلبان ورودی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی * توسعه تحصیلات تکمیلی * برنامه‌ها و رشته‌های جدید و میان رشته‌ای * توسعه دوره‌های دکترای تخصصی * آزمایشگاه‌ها و تجهیزات ساخته شده
هدف سوم: ترتیب نیروی متخصص برای احراز مسؤولیت‌های علمی و اجرایی کشور	* نهادهای علمی و پژوهشی و نظریه پرداز، آینده نگر و نخبه پرور * تسهیل و گسترش شرکت استادان در مجامع علمی و بین المللی و فرصت‌های مطالعاتی * جذب نخبگان علمی ایرانی مقیم خارج از کشور * آموزش کامپیوتر به دانشجویان
هدف چهارم: نظارت، حمایت و هدایت دانشگاه‌ها و سیاست گذاری علمی	* برخورد با مؤسسه‌های آموزشی غیر مجاز و پیگیری قضایی آنها * افزایش سطح مهارت کارشناسان و کارکنان * جلوگیری از مهاجرت نیروهای نخبه به خارج از کشور * نسبت دانشجویان موفق به اخذ نشان‌ها و جوایز علمی در سطح ملی و بین المللی * تعداد دانشجویان ایرانی در خارج * تعداد رشته المپیادهای دانشجویی در سطح کشور * توسعه دسترسی پژوهشگران به منابع علمی و تجهیزات تحقیقاتی * افزایش سهم ایران در وب جهانی و معرفی توانمندی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی کشور

به منظور بررسی روایی صوری و محتوایی پرسش‌نامه مورد استفاده، از نظر متخصصان مربوطه استفاده گردید. همچنین جهت تعیین پایایی، ضریب آلفای کرونباخ محاسبه و پایایی آن ۰/۹۳ به دست آمد که نشان دهنده پایایی بالا و انسجام درونی سؤالات بود. برای محاسبه شاخص‌های مرکزی و پراکندگی از آمار توصیفی و جهت تعمیم نتایج به جامعه آماری از آزمون t تک گروهی، تحلیل واریانس یک راهه و همچنین آزمون تعقیبی شفه استفاده شده است. قابل ذکر است تجزیه و تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار SPSS انجام شده است.

یافته‌ها

به منظور بررسی سؤالات اول تا چهارم تحقیق از آزمون t تک گروهی استفاده شده است تا نقش دانشگاه‌های مجازی در دستیابی به اهداف آموزش عالی بررسی گردد. سؤال ویژه اول پژوهش: دانشگاه‌های مجازی تا چه میزان در تعالی و پیشرفت کشور در صحنه‌های علم، فن‌آوری و روابط بین‌الملل نقش دارند؟

جدول ۳: خلاصه نتایج آزمون t تک نمونه‌ای سؤال ویژه اول پژوهش

نوع میانگین	میانگین	t به دست آمده	درجه آزادی	احتمال در نظر گرفته شده	سطح معناداری
میانگین نگرش	۲۱/۳۶	۸/۶۹	۱۱۷	۰/۰۵	۰/۰۰۰
میانگین مقیاس	۱۸				

با ملاحظه جدول ۳ و سطح معناداری (۰/۰۰۰) مشخص می‌گردد که تفاوت معناداری بین میانگین نظر اعضای هیأت علمی (۲۱/۳۶) با میانگین نظری (۱۸) وجود دارد. از آنجا که میانگین نظر اعضای هیأت علمی بیشتر از میانگین نظری می‌باشد، لذا با ۹۵ درصد اطمینان، می‌توان قضاوت کرد که از نظر اعضای هیأت علمی دانشگاه، نقش دانشگاه‌های مجازی در تعالی و پیشرفت کشور و در صحنه‌های علم، فن‌آوری و روابط بین‌الملل بالاتر از حد انتظار است. سؤال ویژه دوم پژوهش: دانشگاه‌های مجازی تا چه میزان در گسترش آموزش عالی در سطح کشور نقش دارند؟

جدول ۴: خلاصه نتایج آزمون t تک نمونه ای سؤال ویژه دوم پژوهش

نوع میانگین	میانگین	t به دست آمده	درجه آزادی	احتمال در نظر گرفته شده	سطح معناداری
میانگین نگرش	۳۵/۲۱	۸/۹۲	۱۱۷	۰/۰۵	۰/۰۰۰
میانگین مقیاس	۳۰				

با ملاحظه جدول ۴ و سطح معناداری (۰/۰۰۰) مشخص می گردد که تفاوت معناداری بین میانگین نگرش اعضای هیأت علمی (۳۵/۲۱) با میانگین نظری (۳۰) وجود دارد. از آنجا که میانگین نگرش اعضای هیأت علمی بیشتر از میانگین نظری می باشد. لذا با ۹۵ درصد اطمینان، می توان قضاوت کرد که از نظر اعضای هیأت علمی دانشگاه نقش دانشگاه های مجازی در گسترش آموزش عالی در سطح کشور بالاتر از حد انتظار است.

سؤال ویژه سوم پژوهش: دانشگاه های مجازی تا چه اندازه در تربیت نیروی متخصص برای احراز مسؤولیت های علمی و اجرایی کشور نقش دارند؟

جدول ۵: خلاصه منایح آزمون t تک نمونه ای سؤال ویژه سوم پژوهش

نوع میانگین	میانگین	t به دست آمده	درجه آزادی	احتمال در نظر گرفته شده	سطح معناداری
میانگین نگرش	۱۴/۵۷	۹/۱۲	۱۱۷	۰/۰۵	۰/۰۰۰
میانگین مقیاس	۱۲				

با ملاحظه جدول ۵ و سطح معناداری (۰/۰۰۰) مشخص می گردد که تفاوت معناداری بین میانگین نگرش اعضای هیأت علمی (۱۴/۵۷) با میانگین نظری (۱۲) وجود دارد. از آنجا که میانگین نگرش اعضای هیأت علمی بیشتر از میانگین نظری می باشد. لذا با ۹۵ درصد اطمینان می توان قضاوت کرد که از نظر اعضای هیأت علمی دانشگاه، نقش دانشگاه های مجازی در تربیت نیروی متخصص برای احراز مسؤولیت های علمی و اجرایی بالاتر از حد انتظار است.

سؤال ویژه چهارم پژوهش: دانشگاه های مجازی تا چه میزان در نظارت، حمایت و هدایت دانشگاه ها و سیاست گذاری علمی نقش دارند؟

جدول ۶: خلاصه نتایج آزمون t تک نمونه ای سؤال ویژه چهارم پژوهش

نوع میانگین	میانگین	t به دست آمده	درجه آزادی	احتمال در نظر گرفته شده	سطح معناداری
میانگین نگرش	۲۷/۷۹	۶/۵۳	۱۱۷	۰/۰۵	۰/۰۰۰
میانگین مقیاس	۲۴				

با ملاحظه جدول ۶ و سطح معناداری (۰/۰۰۰) مشخص می‌گردد که تفاوت معناداری بین میانگین نگرش اعضای هیأت علمی (۲۷/۷۹) با میانگین نظری (۲۴) وجود دارد. از آنجا که میانگین نگرش اعضای هیأت علمی بیشتر از میانگین نظری می‌باشد. لذا با ۹۵ درصد اطمینان، می‌توان قضاوت کرد که از نظر اعضای هیأت علمی دانشگاه، نقش دانشگاه‌های مجازی در نظارت، حمایت و هدایت دانشگاه‌ها و سیاست‌گذاری علمی بالاتر از حد انتظار است.

سؤال ویژه پنجم پژوهش: از دیدگاه گروه‌های تحصیلی مختلف اعضای هیأت علمی، دانشگاه‌های مجازی تا چه میزان در دست‌یابی به اهداف آموزش عالی نقش ایفا می‌کنند؟

به منظور بررسی سؤال پنجم از آزمون تحلیل واریانس یک راهه استفاده شده تا نگرش اعضای هیأت علمی گروه‌های مختلف تحصیلی در مورد تک تک اهداف آموزش عالی بررسی و مقایسه گردد.

۵- الف: تعالی و پیشرفت کشور در صحنه‌های علم، فن‌آوری و روابط بین‌الملل

جدول ۷: خلاصه نتایج آزمون تحلیل واریانس یک راهه سؤال ۵- الف

منابع تغییر	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح احتمال در نظر گرفته شده	سطح معناداری
بین گروه‌ها	۳۲۱/۹۴	۴	۵۵/۴۸			
درون گروه‌ها	۱۸۴۷/۳۸	۱۱۳	۱۶/۳۴	۳/۳۹	۰/۰۵	۰/۰۱۲
کل	۲۰۶۹/۳۳	۱۱۷	-			

جدول ۸: خلاصه محاسبات تفاوت میانگین بین گروه‌ها با استفاده از آزمون تعقیبی شفه

اعضای هیأت علمی	انسانی	هنر و کشاورزی	پزشکی	فنی و مهندسی	علوم پایه
میانگین	۲۲	۲۵/۳۷	۱۹/۴۹	۲۰/۴۱	۲۰/۸۰

یافته‌های جداول ۷ و ۸ نشان می‌دهد که بین نظر اعضای هیأت علمی در خصوص نقش دانشگاه‌های مجازی در تعالی و پیشرفت کشور در صحنه‌های علم، فن‌آوری و روابط بین‌الملل متفاوت است و این تفاوت را آزمون تحلیل واریانس یک راه معنادار نشان داد، چرا که سطح معناداری مشاهده شده برابر با ۰/۰۱۲ است که از ۰/۰۵ کوچکتر می‌باشد. اما آزمون‌های تعقیبی شفه، تنها تفاوت نگرش گروه تحصیلی کشاورزی و هنر را با چهار گروه علوم انسانی، پزشکی، فنی و مهندسی و علوم پایه را معنادار نشان دادند و بین نگرش بقیه گروه‌ها تفاوت معنادار مشاهده نشد.

جدول شماره ۹: توزیع میانگین نظر استادان نسبت به نقش دانشگاه‌های مجازی در تعالی و پیشرفت کشور

رشته	گروه	تفاوت میانگین	انحراف استاندارد	سطح معناداری
انسانی	کشاورزی و هنر	۳/۳۷	۱/۵۴	۰/۰۴۱
	پزشکی	۲/۵۴	۱/۳۵	۰/۶۲
	مهندسی	۱/۵۸	۰/۹۳	۰/۹۳
	علوم پایه	۱/۱۹	۱/۰۶	۰/۹۹
کشاورزی و هنر	پزشکی	۵/۹۲	۱/۸۷	۰/۰۲۱
	مهندسی	۴/۹۵	۱/۶۰	۰/۰۲۵
	علوم پایه	۴/۵۶	۱/۶۷	۰/۰۳۶
پزشکی	مهندسی	۰/۹۶	۱/۴۱	۰/۹۹
	علوم پایه	۱/۳۵	۱/۵۰	۰/۹۹
فنی و مهندسی	علوم پایه	۰/۳۹	۱/۱۴	۰/۹۹

۵- ب: گسترش آموزش عالی در سطح کشور

جدول ۱۰: نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس یک راهه سؤال ۵- ب

منابع تغییر	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار F	سطح احتمال در نظر گرفته	سطح احتمال مشاهده شده
بین گروه‌ها	۳۷۰/۵۵	۴	۹۲/۶۳			
درون گروه‌ها	۴۳۴۱/۱۴	۱۱۳	۳۸/۴۱	۲/۴۱	۰/۰۵	۰/۰۵۳
کل	۴۷۱۱/۷۰	۱۱۷	-			

یافته‌های جدول ۱۰ نشان می‌دهند که بین نگرش اعضای هیأت علمی در خصوص نقش دانشگاه‌های مجازی در گسترش آموزش عالی در سطح کشور تفاوت معناداری وجود ندارد چرا که سطح معناداری مشاهده شده برابر با ۰/۰۵۳ است که از ۰/۰۵ بزرگ‌تر مشاهده شد. لذا با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان قضاوت کرد که هر پنج گروه نقش دانشگاه‌های مجازی را در گسترش دانشگاه‌ها حدوداً یکسان می‌دانند.

۵- ج: تربیت نیروی متخصص برای احراز مسؤولیت‌های علمی و اجرایی کشور

جدول ۱۱: نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس یک راهه سوال ۵- ج

منابع تغییر	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار F	سطح احتمال در نظر گرفته	سطح احتمال مشاهده شده
بین گروه‌ها	۶۸/۴۶	۴	۱۷/۱۱			
درون گروه‌ها	۱۰۳۲/۰۳	۱۱۳	۹/۱۳	۱/۸۷	۰/۰۵	۰/۱۲۰
کل	۴۷۱۱/۷۰	۱۱۷	-			

یافته‌های جدول ۱۱ نشان می‌دهد که بین نگرش اعضای هیأت علمی در خصوص نقش دانشگاه‌های مجازی در تربیت نیروی متخصص برای احراز مسؤولیت‌های علمی و اجرایی کشور چندان تفاوتی وجود ندارد، چرا که سطح معناداری مشاهده شده برابر با ۰/۱۲۰ از ۰/۰۵ بزرگ‌تر مشاهده شد لذا با ۹۵ درصد اطمینان، می‌توان قضاوت کرد که هر پنج گروه نقش دانشگاه‌های

مجازی را در تربیت نیروی متخصص برای احراز مسؤولیت‌های علمی و اجرایی کشور حدوداً یکسان می‌دانند.

۵- د: نظارت، حمایت، هدایت دانشگاه‌ها و سیاست‌گذاری علمی

جدول ۱۲: نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس یک راهه سوال ۵-د

منابع تغییر	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	مقدار F	سطح احتمال در نظر گرفته	سطح احتمال مشاهده شده
بین گروه‌ها	۲۳۷/۵۲	۴	۵۹/۳۸			
درون گروه‌ها	۴۴۲۳/۵۹	۱۱۳	۳۹/۱۴	۱/۵۱	۰/۰۵	۰/۲۰۲
کل	۴۶۶۱/۱۱	۱۱۷	-			

یافته‌های جدول ۱۲ نشان می‌دهد که بین نگرش اعضای هیأت علمی در خصوص نقش دانشگاه‌های مجازی در نظارت، حمایت، هدایت دانشگاه‌ها و سیاست‌گذاری علمی چندان تفاوتی وجود ندارد. چرا که سطح معناداری مشاهده شده برابر با ۰/۲۰۲ است که از ۰/۰۵ بزرگ‌تر مشاهده شد. لذا با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان قضاوت کرد که هر پنج گروه نقش دانشگاه‌های مجازی را در نظارت، حمایت، هدایت دانشگاه‌ها و سیاست‌گذاری علمی حدوداً یکسان می‌دانند. در نهایت، برای بررسی سؤال اصلی پژوهش و بررسی این‌که دانشگاه‌های مجازی تا چه میزان در دستیابی به اهداف آموزش عالی نقش دارند، از آزمون t تک گروهی به شرح جدول ۱۳ استفاده شده است.

جدول ۱۳: خلاصه نتایج آزمون t تک نمونه‌ای برای بررسی سؤال اصلی پژوهش

نوع میانگین	میانگین	مقدار t به دست آمده	درجه آزادی	احتمال در نظر گرفته شده	سطح معناداری
میانگین نگرش	۹۸/۹۴	۹/۳۹	۱۱۷	۰/۰۵	۰/۰۰۰
میانگین مقیاس	۸۴				

با ملاحظه جدول ۱۳ و سطح معناداری (۰/۰۰۰) مشخص می‌گردد که تفاوت معناداری بین میانگین نگرش اعضای هیأت علمی (۹۸/۹۴) با میانگین نظری (۸۴) وجود دارد. از آنجا که

میانگین نگرش اعضای هیأت علمی بیشتر از میانگین نظری می باشد، لذا با ۹۵ درصد اطمینان می توان قضاوت کرد که از نظر اعضای هیأت علمی دانشگاه، نقش دانشگاه‌های مجازی در دستیابی به اهداف آموزش عالی بالاتر از حد انتظار می باشد.

بحث و نتیجه گیری

یافته‌های مربوط به سؤال اصلی پژوهش نشان داد که از نظر اعضای هیأت علمی دانشگاه، نقش دانشگاه‌های مجازی در دستیابی به اهداف آموزش عالی بالاتر از حد انتظار می باشد. یافته‌های تحقیق با نتایج به دست آمده توسط پولاک و کورنفورد (۲۰۰۸)، موریسون، جیمز و اسپنسر (۲۰۰۶)، گرانولد و همکاران (۲۰۰۴)، ایوانز و فن (۲۰۰۲)، نعمتی آهنگر (۱۳۸۹)، فرج‌الهی و ظریف صنایعی (۱۳۸۸)، تفاعری (۱۳۸۴) و کاردان و فهیمی فر (۱۳۸۱) مطابقت داشته و با نتیجه تحقیق میرزائیان (۱۳۸۶) که نشان داده بود آموزش مجازی در بسیاری از موارد باعث غفلت از مشارکت فعال دانشجو شده و برای بسیاری از دانشجویان، چیزی جز خواندن متون تاپی روی صفحه مانیتور نیست و همینطور زمانی که ریاست دانشگاه اعضای هیات علمی را به سمت یادگیری الکترونیکی اجبار کرده و توجه کافی را به محتوای الکترونیکی مبذول نمی کند هدف مورد نظر محقق نخواهد شد، همخوانی نداشت.

یافته‌های مربوط به سؤال ویژه اول نشان داد که از نظر اعضای هیأت علمی دانشگاه، نقش دانشگاه‌های مجازی در تعالی و پیشرفت کشور در صحنه‌های علم، فن آوری و روابط بین الملل بالاتر از حد انتظار است. همان گونه که دانش روابط بین المللی ویژگی‌هایی دارد که لازمه دانش اجتماعی است و هنگامی علمیت می یابد که صاحب هدف و شیوه باشد، روابط علمی بین المللی هم هدف و شیوه خاص خود را دارد. جوامع دانشگاهی نیز با ایجاد و گسترش راه کارهایی برای تسریع همکاری و کمک به ایجاد واحد های پژوهشی در کشورهای کمتر توسعه یافته می توانند، به گسترش همکاری های بین المللی کمک کنند. دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی به منظور پاسخ گویی به نیازهای قرن بیست و یکم، بایستی به ایجاد خلاقیت و توانایی بیشتر در استادان و دانشجویان پردازند. با آغاز روند برگشت ناپذیر پدیده جهانی و بین المللی شدن آموزش عالی، که از ارکان اصلی توسعه اقتصادی و اجتماعی هر کشور و جامعه‌ای محسوب می شود، همکاری میان کشورها در زمینه آموزش عالی و فن آوری نیز می تواند با تبادل تجربیات، مهارت‌ها و

امکانات، تقویت شده و در تدوین سیاست‌گذاری‌های اصولی نقشی بسزا ایفا کند. این نتایج با نتایج به‌دست آمده توسط پنیرو و پری (۲۰۰۳) موافق بود.

یافته‌های مربوط به سؤال ویژه دوم پژوهش نشان داد که از نظر اعضای هیأت علمی دانشگاه، نقش دانشگاه‌های مجازی در گسترش آموزش عالی بالاتر از حد انتظار است. با توجه به اینکه موضوع دسترسی به آموزش عالی، شناخت میزان برخورداری گروه‌های مختلف اجتماعی از آموزش عالی است. از آنجا که به طور کلی، امتیازها و مزایای اجتماعی محدود است، لذا برخی از گروه‌ها از دست‌یابی به این امتیازها محروم می‌مانند. در حال حاضر، در بیشتر کشورها، مهم‌ترین عامل نابرابری، طبقه اجتماعی است که حتی کاستی‌ها را در زمینه سایر عوامل می‌پوشاند. از این رو دسترسی به آموزش، یکی از مهم‌ترین عوامل بهبود وضعیت عدالت در جامعه محسوب می‌شود و به ویژه، دسترسی به سطح سوم آموزش (آموزش عالی) به طور معنی‌داری بهره‌مندی اجتماعی و اقتصادی افراد را افزایش می‌دهد. اما دسترسی به آموزش عالی هنگامی عادلانه خواهد بود که فرصت‌های برابری برای ورود به دانشگاه وجود داشته باشد. این نتایج با یافته‌های به‌دست آمده توسط دارکینگ (۲۰۰۴) و کاردان و فهیمی فر (۱۳۸۱) مطابقت داشت.

یافته‌های مربوط به سؤال ویژه سوم پژوهش نشان داد که از نظر اعضای هیأت علمی دانشگاه، نقش دانشگاه‌های مجازی در تربیت نیروی متخصص برای احراز مسؤلیت‌های علمی و اجرایی بالاتر از حد انتظار است. علیرغم این که تعداد شغل‌های موجود در بخش‌های مختلف اقتصادی تابعی است از عوامل گوناگون که بیشتر متأثر از ساختار اقتصادی کشور است تا نظام آموزشی؛ با وجود این باید گستردگی مسأله بیکاری دانش‌آموختگان بررسی شود و به کمک برنامه‌ریزی آموزشی، سیاست‌هایی برای کسب دانش و پرورش مهارت‌های اشتغال‌پذیر تدوین و اجرا شود. نظام آموزش عالی به یک بازنگری در اهداف، ساختار، تشکیلات و عملکرد گذشته و حال نیاز دارد تا ضمن شناخت بهتر از وضعیت موجود به انجام اصلاحات و تغییرات احتمالی در اهداف کمی و کیفی، ساختارهای مدیریتی، سیاست‌های آموزشی و پژوهشی و نظایر آن بپردازد. آموزش عالی از نقش و تأثیرگذاری اقتصادی مهمی برخوردار است، زیرا معرف نوع مهمی از سرمایه‌گذاری در منابع انسانی است که با فراهم کردن و ارتقای دانش، نگرش و مهارت‌های مورد نیاز کارکنان در زمینه‌های مختلف، به توسعه اقتصادی کمک می‌کند. این نتایج با نتایج به‌دست

آمده توسط روت و دیگران (۲۰۰۸)، سرلک (۱۳۸۴)، رحمانپور و دیگران (۱۳۸۸)، صالح (۱۳۸۴) و صالحی (۱۳۸۳) مطابقت داشت.

یافته‌های مربوط به سؤال ویژه چهارم پژوهش نشان داد که از نظر اعضای هیأت علمی دانشگاه، نقش دانشگاه‌های مجازی در نظارت، حمایت، هدایت دانشگاه‌ها و سیاست‌گذاری علمی بالاتر از حد انتظار است. سیاست‌گذاری یکی از عناصر چرخه دانش است. اگر سیاست‌گذاری از فرآیند دانش جدا شود، کشور نمی‌تواند به سمت توسعه پیش رود. در همه جهان تولید دانش و فن‌آوری منتهای به سیاست‌گذاری‌های اجرایی می‌شود. بنابراین، سیاست‌گذاری باید به صورت منسجم، یک‌پارچه و با هدف توسعه کشور صورت بگیرد. این نتایج، با نتایج به‌دست آمده توسط فلدمن و اسکالگتر (۲۰۰۱) مطابقت داشته است.

یافته‌ها در مورد سؤال پنجم پژوهش نشان داد که بین نظر اعضای هیأت علمی در خصوص نقش دانشگاه‌های مجازی در تعالی و پیشرفت کشور در صحنه‌های علم، فن‌آوری و روابط بین‌الملل متفاوت است و این تفاوت را آزمون تحلیل واریانس یک راهه بین‌نگرش گروه تحصیلی کشاورزی و هنر با چهار گروه علوم انسانی، پزشکی، فنی و مهندسی و علوم پایه معنادار نشان داد، ولی در مورد نگرش اعضای هیأت علمی در خصوص نقش دانشگاه‌های مجازی در گسترش آموزش عالی، تربیت نیروی متخصص برای احراز مسؤلیت‌های علمی و اجرایی کشور و نظارت، حمایت، هدایت دانشگاه‌ها و سیاست‌گذاری علمی چندان تفاوتی ندارد. همچنین یافته‌ها نشان داد که میانگین نگرش گروه علوم پزشکی در هر یک از سؤالات ویژه پنجم از سایر گروه‌ها کمتر بوده و به نظر می‌رسد با توجه به نوع آموزش در این گروه، استادان گروه پزشکی از مجازی شدن آموزش توسط دانشگاه‌ها راضی نیستند و به مراتب آموزش سنتی را بیشتر قبول داشته و می‌پسندند.

بنابراین دانشگاه‌های مجازی می‌توانند، با تشکیل گروه‌های اجتماعی، مشارکتی و همکاری‌های گروهی و بین‌المللی با سایر ملل و دانشگاه‌های خارج به منظور تبادل اطلاعات و تجربیات، کمک به شهروندان جهان در کسب دانش از طریق آموزش از راه دور و فراهم نمودن آموزش مجازی در مقاطع دیپلم، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا و ایجاد زمینه‌هایی برای دستیابی بهتر به دانش و فن‌آوری پیشرفته، در زمینه‌های مختلف آموزشی و پژوهشی، تشکیل

مباحثات و انجمن‌های الکترونیکی، تسهیل ورود به آموزش عالی و ایجاد فرصت‌های برابر آموزشی، باعث تسهیل آموزش عالی در رسیدن به اهداف خود گردد.

منابع

۱. ابطحی، سید حسین و ترابیان، محسن. (۱۳۸۹). بررسی تحقق اهداف آموزش عالی براساس سند چشم انداز بیست ساله کشور با روش فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP). فصلنامه پژوهش در نظام آموزش، ۴(۸)، ۶۰-۳۱.
۲. براون، جورج و اتکینز، مادلین. (۱۳۸۵). آموزش مؤثر در آموزش عالی (ترجمه حمیدرضا آراسته). تهران: چاپار.
۳. تفاعری، محبوبه. (۱۳۸۴). بررسی ویژگی‌های دانشگاه‌های مجازی در ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری.
۴. رحمانپور، محمد، لیاقت‌دار، محمد جواد و افشار، ابراهیم. (۱۳۸۸). توسعه آموزش الکترونیکی در آموزش عالی ایران: چالش‌ها و راهکارها. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم تربیتی چاپ نشده، دانشگاه اصفهان.
۵. سراجی، فرهاد، عطاران، محمد و علی عسگری، مجید. (۱۳۸۷). ویژگی‌های طرح برنامه درسی دانشگاه‌های مجازی ایران و مقایسه آن با الگوی راهنمای طراحی برنامه درسی دانشگاه مجازی. فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۱۴(۴)، ۹۷-۱۱۸.
۶. سرلک، محمدعلی. (۱۳۸۴). عنوان طراحی و تبیین الگوی ایجاد اعتماد در متقاضیان ورود به دانشگاه‌ها جهت انتخاب دانشگاه‌های مجازی. پایان‌نامه چاپ نشده دکتری مدیریت، دانشگاه تهران.
۷. صالح، مهدی. (۱۳۸۴). استفاده از فن آوری اطلاعات و ارتباطات در توسعه و بهینه‌سازی آموزش عالی کشاورزی. پایان‌نامه چاپ نشده کارشناسی ارشد کشاورزی، دانشگاه تهران.
۸. صالحی، ابراهیم. (۱۳۸۳). دیدگاه‌های نظری توسعه آموزش عالی. دو ماهنامه دانشور رفتار، ۱۱(۵)، ۶۸-۵۵.
۹. فرج الهی، مهرا؛ ظریف صنایعی، ناهید. (۱۳۸۸). آموزش مبتنی بر فن آوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش عالی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد چاپ نشده، دانشگاه علوم پزشکی شیراز.
۱۰. قورچیان، نادر، آراسته، حمیدرضا و جعفری، پریوش. (۱۳۸۳). دایرةالمعارف آموزش عالی. تهران: بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی.

۱۱. منتظر، غلامعلی. (۱۳۸۶). مطالعات راهبردی توسعه اطلاعاتی نظام آموزش عالی در ایران. مجله پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۱۳(۴۳)، ۲۶-۱.
۱۲. کاردان، احمد و فهیمی فر، احمد. (۱۳۹۰). بررسی توسعه آموزش عالی با رویکرد به آموزش‌های مجازی: پاسخ به نیازها، افزایش دسترسی و چالش‌های پیش‌رو، تاریخ بازدید مهرماه ۱۳۹۰، قابل دسترسی در <http://vld.um.ac.ir/parameters/vld/filemanager/Articles/00113.pdf>
۱۳. مشرف جوادی، محمد حسین، کورنگ بهشتی، افسانه و محمدی اصفهانی، نفیسه. (۱۳۹۰). بررسی نظام آموزش عالی کشورهای جهان و ایران، تاریخ بازدید مهر ماه ۱۳۹۰، قابل دسترسی در shmotoun.iics.ac.ir/PDF/kongere/2/2.pdf
۱۴. میرزائیان، وحیدرضا. (۱۳۸۶). بررسی راهبردهای استفاده از یادگیری الکترونیکی در دانشگاه‌ها بر اساس تجارب تحقیقاتی. پایان نامه دکتری چاپ نشده گروه زبان، دانشگاه علم و صنعت ایران.
۱۵. نعمتی آهنگر، ذبیح‌الله. (۱۳۸۹). بررسی راه‌های توسعه آموزش مجازی در نظام آموزش عالی ایران از دیدگاه استادان دانشگاه‌های مجری. پایان نامه چاپ نشده کارشناسی ارشد تکنولوژی آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری.
16. Evans, C., and Fan, J. P. (2002). Lifelong learning through the Virtual University. *Campus-Wide Information Systems*, 19(4), 127 – 135.
17. Feldmann, B., Schlageter, G. (2001). Five years Virtual University-Review and Preview. *World conference on the WWW and Internet proceedings*, Orlando, FL, October 23-27, 2001. Retrieved from <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED466581.pdf>
18. Grunewald, M., Gebhard, H., Jakob C., Wagner, J., Hothorn T., Neuhuber W., Bautz W. A. & Greess H. R. (2004). Web-based training in radiology - student course in the Virtual University of Bavaria. *Rofö*, 176(6):885-95.
19. Darking, M. L. (2004). *Integration online learning technologies into higher education: Case study of two UK Universities*. Unpublished doctoral dissertation. University of Harvard, UK. Retrieved from <http://www.lse.ac.uk/collections/informationSystems/pdf/theses/darking.pdf>
20. Penrod, J. & Perry, B. (2003). Virtual University- A Higher Education Administration Simulation and Learning Tool. *Proceeding in Eighth Annual Mid-South Instructional Technology Conference Teaching, Learning, & Technology: The Challenge Continues*, March 30-April 1, 2003. Retrieved from <http://frank.mtsu.edu/~itconf/proceed03/106.html>
21. Pollock, N. & Cornford, J. (2008). *Theory and practice of the virtual university*. Unpublished M.A. dissertation. University of Newcastle, UK.
22. Ruth, M. B. et al. (2008). *Objectives in higher education (research into higher education monographs)*. Unpublished doctoral dissertation. University of Patras, Greece.

